26/16-Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 18 september 1971

HUMANIST

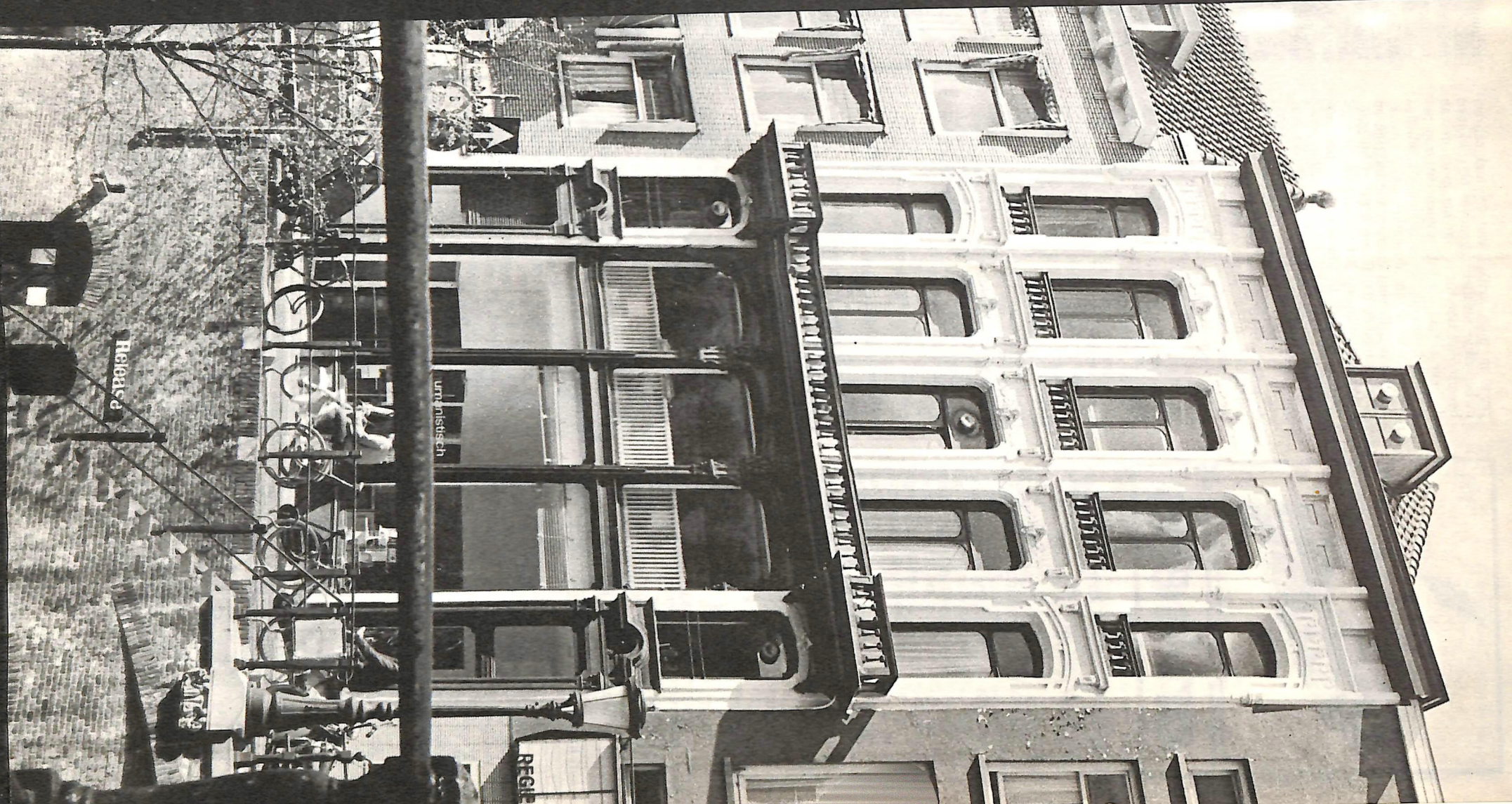

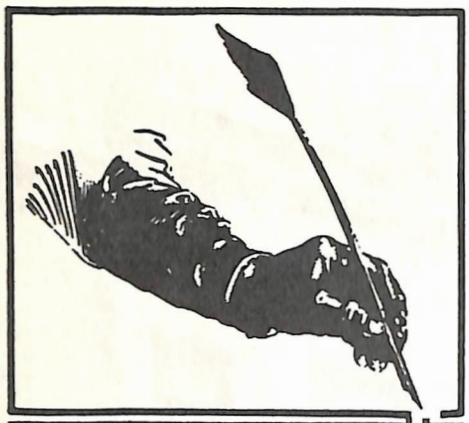

on/eens

Verantwoordelijkheid bij Abortus Provocatus
(repliek aan de Heer Knap op zijn aantekening bij mijn artikeltje van 29 mei '71)

In Humanist schrijft de Heer Knap op 26 juni '71 enkele aantekeningen waarop ik gaarne wil ingaan. Inderdaad zie ik voor de zenuwarts bij de beoordeling van een abortus-verzoek nog slechts dan een taak als hem zijn oordeel door een gezonde vrouw gevraagd wordt of als er twijfel bestaat of de geuite mening van de vrouw haar werkelijke en ook haar *on*bewuste eigen mening is, dan wel als er aanwijzingen zijn voor een somatisch of psychisch ziekzijn of gestoord zijn van de vrouw. Echter, in die gevallen is zijn taakvervulling slechts dan verantwoord als zij op basis van zijn psychiatrische scholing geschiedt, m.a.w. vervuld wordt door iemand, die op de hoogte is van bewuste en onbewuste motiveringen en van de psychopathologie van de vrouw. Voor de beoordeling van een somatische indikatie is een medische opleiding geïndiceerd. De typefout, die in mijn artikel geslopen is (er staat bewuste eigen mening i.p.v. *on*bewuste eigen mening) zal wel debet zijn aan het feit dat de Heer Knap huisarts en gynaecoloog de diepere aspekten van het onderzoek toedeelt i.p.v. de psychiater of overeenkomstig geschoolde.
De behoefte om degeen die een abortus wil naar haar motieven te vragen ligt in het feit dat zonder gesprek over motivering geen mening gevormd kan worden over onder de oppervlakte gelegen onbewuste motieven, noch over het al of niet gezondzijn van de vrouw, het is derhalve van belang de beweegredenen van de vrouw te kennen. Ik heb dan ook niet gezegd of bedoeld te zeggen mij niet af te vragen waarom mijn patiënten verlangen wat zij zeggen te verlangen en de risiko voor hen tegen de belangen af te wegen. Daarmee heeft persoonlijke ethiek inderdaad niets te maken, doch ook dat ik dit anders zou vinden kan ik moeilijk uit mijn eigen artikel halen. De ethiek komt er pas bij wanneer we het over het gewicht van een bepaald belang voor betrokkene hebben. De mogelijke komplikaties bij een abortus, zo goed als bij elk medisch handelen, dienen de patiënten kenbaar gemaakt te worden, dit zijn medische vanzelfsprekendheden waarover geen arts zal twijfelen. Tot zover mijn antwoord.
Ik gebruik deze gelegenheid echter gaarne om tevens in Humanist mijn persoonlijke mening over abortus provocatus in het algemeen uit te spreken, hetgeen ik, zoals ik reeds in mijn artikel van 26 mei schreef in bepaalde gevallen tegenover betrokkenen bewust *niet* doe. Ik ervaar het moment van de bevruchting als het moment waarop potentieel menselijk leven begint. Als medica ben ik bekend met de embryonale ontwikkelingsgang. Ik vind haar wonderbaarlijk en zij maakt mede dat ik mij à priori bij iedere zwangerschap op het behoud van dat leven gericht voel. Ik zou het willen beschermen, zoals ik vrijwel alle menselijk leven beschermen wil. Het is m.i. echter niet aan mij deze op persoonlijke gevoelens gebaseerde mening als een ethisch oordeel bij de besluitvorming van andersvoelenden en denkenden ongevraagd in te brengen. Ik meen dat in het algemeen het moment waarop een verzoek om abortus provocatus door een gezonde vrouw gedaan wordt niet het juiste is voor het overdragen van ongevraagde moralistische overwegingen. Maar ook bij wel gewenste en bij gevraagde hulp bij de besluitvorming aan zenuwarts, dient deze afgestemd te zijn op de individuele wensen, noden en belangen van de betrokkene. Het meedelen van een eigen ethisch oordeel kàn op zo'n moment zelfs schadelijk zijn.

De werkelijke oplossing van het abortus provocatus vraagstuk ligt m.i. in een verandering van mentaliteit in het algemeen, die adekwate kontraceptie bevordert door een verandering in de omgangsvormen en de relatiepatronen van mensen.

C. L. van Blaaderen-Stok, Amsterdam

Censuur en diskriminatie

(Over strijdbaarheid gesproken . . .)
Mijn ervaring in het H.V. doet niet onder voor die van de heer van der Kooy (Hum. 26/14). Maar zo'n openlijk pleidooi voor censuur op onwelgevallige meningen heb ik nog nooit meegemaakt.
Het schijnt moeilijk door te dringen dat de term 'werkende gehuwde vrouw' al dan niet aangevuld met 'buitenshuis' een groot stuk diskriminatie inhoudt. 'Buitenshuis' is evenmin als 'in loondienst', een voldoende bepaling van het begrip waar het hier om gaat. Josephine Vonk benadert in haar stukje van 26 juni het nog het beste: door de taak van de huisvrouw te omschrijven (2e kol.). En dan is het wel heel duidelijk: 'werkende vrouw' en 'gehuwd' gaan in deze opvatting alleen samen als men iets anders doet dan een eigen gezin verzorgen. Dat dit in feite erop neer komt, dat of het gezin of het werk tot een deeltaak wordt, is nog niet zo opvallend. Of zulks mogelijk is zonder nadeel voor een van beide hangt geheel af van leeftijd, beroep, omvang van het gezin, gezondheid, het behoeft niet wezenlijk te zijn. De huisvrouw die een gezin van 4 à 5 personen, of meer, draaiende houdt is een even onmisbare voorwaarde voor het funktioneren van man en kinderen in hun beroeps- of studietaak als die betaalde verleners van persoonlijke diensten.
Het wonderlijke, en het diskriminerende, is dat men het werk van een huisvrouw die een gezin van vier of vijf personen verzorgt altijd vergelijkt met dat van de akademika, die dank zij de medewerking van typistes en schoonmaaksters, portiers en assistenten en van het nodige horeca e.a. personeel, benevens de nodige kinderverzorgsters, kleuterleidsters enz. haar eigen werk kombineert met een man en kinderen. En dat de meewerkende winkeliersters, boerinnen, kaféhoudsters, de huisvrouwen die uit werken gaan of in de fabriek staan, buiten beschouwing worden gelaten, maar de fotomodellen, presentatrices, incidentele journalistes en publicistes, aktrices e.d. als toonbeelden van zelfstandige vrouwelijkheid worden voorgesteld.
Als men naar werktijden rekent komt de taak van een huisvrouw in een gezin met kinderen tenminste overeen met die van drie à vier gezinsverzorgsters. En slechts de beter betaalden onder ons zouden zich zoveel hulp kunnen veroorloven.
Met de deelneming aan het maatschappelijk leven is het niet anders gesteld. De door Gruyters onlangs ten tonele gevoerde vrouwelijke bankbediende die een vaste klant is van een van de gelegenheden aan het Leidse Plein, is kennelijk maatschappelijk aktief, de huisvrouw die behalve haar eigen gezin gastvrij vrienden en kennissen van haar man en haar kinderen ontvangt, in haar omgeving op allerlei wijze inspringt in noodgevallen, staat buiten de maatschappelijke werkelijkheid. *Maar dat is dan alleen de maatschappelijke werkelijkheid zoals die zich voordoet aan een heel bepaald publiek.*

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 16

18 september 1971

Redaktrice:
Josephine Vonk

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
Mej. E. van der Reijden,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641,
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen *f* 12,50
Overige landen *f* 14,—
Losse nummers *f* 0,50

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

Terwijl men enerzijds van leer trekt tegen vakidiotie en te vergaande specialisatie, verwijt men de huisvrouw dat ze een geïntegreerde taak volbrengt voor een kleine groep en niet zich geheel wijdt aan een deeltaak voor een grotere groep. Ze moet koken en schoonmaken, wassen en strijken, kinderen verzorgen en bovendien een 'rekenplichtige' funktie vervullen, d.w.z. binnen een budget haar uitgaven verdelen. En dat wordt minder gewaardeerd dan wanneer zij in de keuken of de wasserij, de krèche of het verzorgingshuis, de boekhouding of de receptie een veertigurige werkweek aan slechts één van die taken wijdt. In feite wordt echter al dit noodzakelijke werk, geïntegreerd of als deeltaak, ver achtergesteld bij dat van de 'werkende' vrouw in de reklame, de publistiek, verkoop of onderwijs en/of onderzoek:

W. J. Jong

Wat Josephine Vonk schreef ter verdediging van de huismoeder was mij uit 't hart gegrepen. Ik denk dat 't luiheid van me was dat ik er niet eerder op reageerde. Maar nu ik in de Humanist van 10 juli, het weerwoord er op las van de heer v. d. Kooy, vond ik toch dat ik m'n stem moest laten horen.
Kunnen vrouwen, die hun taak zien in 't opvoeden van hun kinderen en in 't van haar huis een thuis maken, voor alle gezinsleden, niet maatschappelijk geëngageerd zijn en tevens goede humanistes?
Het maakt het, voor mij, als huisvrouw, zo moeilijk om over deze dingen te praten of te schrijven, omdat 't is alsof ik 'voor eigen parochie preek', maar ik kan u wel zeggen dat 't mij steeds ergert, als iemand het nodig vindt, zo kleinerend over 't verzorgen van een huishouding te spreken, met alles wat daarbij komt kijken. En je steeds weer leest, dat er toch meer vrouwen buitenshuis zouden moeten werken. Als je 't alleen *ekonomisch* zou bezien, is er misschien iets voor te zeggen. *Maar er zijn belangrijker waarden, die we niet uit 't oog mogen verliezen.*
Met m'n hartelijke dank aan Josephine Vonk, die 't opnam voor een 'vergeten' groep!

Sj. Idema Buma, Alkmaar

☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆ ☆

Door de vakantie is de korrespondentie van Humanist achterop geraakt. Niet alle ingezonden brieven kunnen worden geplaatst. De redaktie behandelt niet geplaatste brieven in volgorde van binnenkomst. Het zijn er nogal wat.

☆

Het artikel in Humanist nr. 15, 'De metamorfose van het objekt' was een gewaardeerde bijdrage van J. A. Begeer, wat wij verzuimden te vermelden.

De theorie is de bloem der praktijk

(Ernst von Feuchtersleben)

UTRECHT, 18 aug. (ANP). — Het Humanistisch Verbond heeft meegedeeld dat het plaatselijk en landelijk gaat starten met een nieuwe aanpak die inhoudt dat het in samenwerking met andere aktieve groepen en belangstellenden zo konkreet mogelijk wil gaan werken aan de vermenselijking van de maatschappij.
Het verbond zal eerst samen met anderen nagaan welke probleemgebieden er zijn en welke konkrete doeleinden er ten aanzien van deze problemen met enige kans van slagen kunnen worden nagestreefd. Daarna zal men een gezamenlijke keus maken uit problemen en doelstellingen om vervolgens een plan op te stellen en uit te voeren.
Plaatselijke en landelijke werkgroepen die zich richten op de verwezenlijking van één of meer van de gekozen doeleinden kunnen rekenen op de service van het centraal apparaat van het Humanistisch Verbond.
Om ervaring op te doen is het Verbond inmiddels in Gouda al met de nieuwe werkwijze begonnen. Daar is vorige week een bespreking gevoerd met ongeveer tien Goudse aktiegroepen. In september zal worden bekeken ten aanzien van welke in Gouda bestaande problemen bundeling en samenwerking mogelijk zijn.

Een verslag van het werkweekend van hoofdbestuur en funktionarissen (zie Humanist van 26 juni) met daaraan vastgeknoopt een uiteenzetting en een beschouwing van de aktiviteiten waartoe deze bijeenkomst heeft geleid.

In de dagbladen heeft een bericht gestaan dat we hiernaast afdrukken voor het geval het de lezers van Humanist is ontgaan en omdat we ons kunnen voorstellen dat het anderen die het wel lazen, bevreemd heeft hoe zo'n bericht ineens uit de lucht is komen vallen.

Op eerder genoemd werkweekend dan werden door bestuur en funktionarissen twee zaken doorgesproken. Ten eerste de vaagheid die naar buiten toe om het Verbond hangt ondanks een 25-jarige aktiviteit op maatschappelijk en levensbeschouwelijk terrein, een vaagheid die een van de belangrijkste oorzaken is dat niet veel meer mensen zich hebben aangesloten bij het Verbond.
Ten tweede de positie van de funktionarissen binnen het Verbond, die door velen als een belemmering werd gevoeld bij de uitvoering van hun taak. Zij meenden dat door een intensiever samenspel tussen hoofdbestuur en funktionarissen de vaagheid die om de onderlinge relaties hing aanmerkelijk zou opklaren, dat de verhouding tussen hoofdbestuur en funktionarissen herzien moest worden en dat het daarna pas mogelijk zou zijn om — indien men dit wenste — eensgezind en doelgericht naar buiten te treden om met een samenbundeling van kennis en praktische mogelijkheden zich in te zetten voor de taak die het Verbond zich altijd heeft gesteld: de humanisering van de samenleving door het bevorderen van individuele maatschappelijke verantwoordelijkheid. De emancipatie van de buitenkerkelijken is hiervan het begin geweest; zij is grotendeels volbracht en dit resultaat wordt ook door buitenstaanders op het tegoed van het Verbond geschreven.

Het zal nu naar buiten toe en, naar wij menen, ook binnen eigen kring erg duidelijk moeten worden dat deze emancipatie slechts één aspekt is van het humaniseringsproces en dat hiernaast en hierachter nog talrijke leefsituaties bestaan waarvan de verstarring doorbroken zou moeten worden, willen degenen die hierdoor ingesponnen zijn, de kans krijgen tot zelfontplooiing en maatschappelijke belangstelling.

Interne verhoudingen

Een organisatie die zich dit ten doel stelt, moet, om te beginnen in onderling loyale en open verhoudingen kunnen werken: saamhorigheid tussen de theoretici en de uitvoerders is een eerste vereiste en het is deze saamhorigheid die, omdat ze het uitgangspunt is, als belangrijkste faktor gezien moet worden bij het welslagen van een breed opgezette en tegelijkertijd doelgerichte maatschappelijke werkzaamheid van het Verbond. Om deze saamhorigheid te bevorderen is er in de afgelopen maanden intensief kontakt geweest tussen funktionarissen en hoofdbestuursleden en het resultaat hiervan was de instelling van een stuurburo, bestaande uit vier hoofdbestuursleden, vier funktionarissen en twee adviseurs. Men komt eenmaal per week een avond bij elkaar. Daarnaast werkt een groep funktionarissen die eenmaal per week een dag lang bij elkaar komt om de besluiten die van het stuurburo zijn uitgegaan, verder uit te werken.

De betrokkenheid van allen die aan deze besprekingen deelnemen, de tijd die zij hieraan hebben besteed en nog steeds besteden, en die ver uitgaat boven wat wij verstaan onder een 'normale' werktijd, de vindingrijkheid en energie die loskwam om een werkschema op te stellen als leidraad voor

➔

nieuwe aktiviteiten van het Verbond, en ook het vakmanschap, de ernst en de scepsis waarmee de nieuwe opzet werd beschouwd, bijgeslepen, afgeremd soms, wijzen erop dat het Verbond, intern gezien, een nieuwe fase is ingegaan.

Optreden naar buiten toe

Naar buiten toe zal dat blijken uit een duidelijke vermaatschappelijking van het Verbond. Dat wil zeggen dat het Humanistisch Verbond met inzet van mankracht en financiële mogelijkheden na zal gaan welke hindernissen in feite belemmerend zijn voor bestaande humaniserende tendenties in de samenleving en hoe die hindernissen uit de weg geruimd kunnen worden. Omdat deze belemmeringen van allerlei aard kunnen zijn en soms ook nauw samenhangen met situaties ter plaatse, is het noodzakelijk dat er kontakt wordt opgenomen met instellingen en figuren die met de specifieke problemen daar bekend zijn, zoals plaatselijke afdelingen van het Humanistische Verbond, kulturele centra, aktiegroepen en vertegenwoordigers van gemeentebesturen. Op deze wijze kan worden bepaald waar het Verbond haar beginselen in de praktijk kan brengen en hoe ze dat zal doen: door aan te haken bij bestaande initiatieven of door bestaande organisaties te bewegen tot gezamenlijk overleg om te zien welke problemen zodanig van aard zijn dat het Verbond zich ervoor kan inzetten en welke dan het eerst aangepakt dienen te worden.

De aanloop voor de start

Om deze, gedegen voorbereide werkwijze nu in de praktijk te toetsen is gezocht naar een 'proefterrein' dat, wat opbouw van bevolking betreft een doorsnee geeft van de Nederlandse maatschappij en de keuze is gevallen op Gouda. In deze gemeente zal het Verbond op de hierboven beschreven wijze te werk gaan. Gouda is geen grote gemeente, het werkterrein is daardoor overzichtelijk en enigszins in overeenstemming met de tijd, een periode van enkele maanden, die het Verbond, gezien de kosten en de persoonlijke mankracht die deze aanpak vergt, verantwoord acht aan deze proefneming te besteden. In de praktijk zal dan gebleken zijn of deze werkwijze doelmatig is.
Dit betekent, enerzijds, dat de bemoeienissen van de funktionarissen die zich inzetten om de naar humanistische maatstaven onleefbare situaties te helpen veranderen, dan al tot duidelijke positieve resultaten moeten hebben geleid en anderzijds, dat deze resultaten tot gevolg moeten hebben dat het Verbond daar ter plaatse een waardering vindt die zich laat meten door een ledentoeloop.
Het mes moet dus aan twee kanten snijden.

Gouda als startplaats

Nadat aldus in de afgelopen maanden een plan de campagne was uitgewerkt, werd op 13 augustus in het gebouw Concorde in Gouda een samenkomst georganiseerd met de H.V.-funktionarissen van Utrecht, waarbij dertig mensen namens verschillende plaatselijke groeperingen aanwezig waren (Werkende Jongeren, Over de Brug, Rijn en Lek, Derde Wereldwinkel, Buitenlandse Werknemers, Dolle Mina, Vietnamgroep, Ruimte Bergambacht, BBK, Man-Vrouw-Maatschappij, NVSH, Mentaliteitsverandering, Alternatief, raadsleden KVP, D'66, PvdA) en leden van het bestuur HV Gouda. De heer Ko Pasman leidde het gesprek in met een verduidelijking van de redenen waarom het Verbond dit kontakt op prijs stelde en wat het ermee hoopte te verwezenlijken. Hij legde de nadruk op de gevoelens van onbehagen en verontrusting die overal in het land heersen en die hun oorsprong vinden in vervreemding, milieuvernietiging, materialisme, angst, on-menselijkheid, geweld en gevoelens van machteloosheid.
In het gesprek dat hierna op gang kwam werden vanuit de Goudse kringen vragen naar de eigenlijke bedoeling en de redenen van dit initiatief van het Verbond over tafel gestrooid en ze werden beantwoord door een team van funktionarissen dat zich hierop had voorbereid. Men kwam tenslotte tot een formulering van een aantal problemen dat geschikt zou zijn om opgenomen te worden in een werkschema dat gezamenlijk (organisatorisch, technisch en persoonlijk gezien) voor uitvoering vatbaar is en waarbij de plaatselijke werkgroepen op steun van het plaatselijk HV en het landelijk apparaat van het HV kunnen rekenen.
Op 8 september om 8 uur werd in het gebouw Concorde in Gouda de volgende bijeenkomst gehouden. De deelnemers aan dit eerste gesprek hadden dan ieder in hun eigen groep deze voorstellen en hun bijdrage aan de uitvoering ervan besproken.
Uit de oriënterende, individuele gesprekken die funktionarissen van het Verbond in Gouda hebben gehad, is gebleken dat daar van een bundeling van aktiviteiten op maatschappelijk gebied nauwelijks sprake is en dat de beleidsvorming gebrekkig genoemd mag worden terwijl een kultureel beleid vrijwel geheel ontbreekt. Deze eerste bijeenkomst mag daarom beschouwd worden als een eerste voorzichtige bijdrage tot het leggen van persoonlijke kontakten. Deze kontakten met mensen die al een maatschappelijke betrokkenheid bezitten, moeten leiden tot ontsluiting van mogelijkheden die in deze plaats — menselijkerwijs gesproken — voorhanden zijn.

Wat mij treft nu ik deze werkwijze voor u probeer te schetsen, is de overeenkomst ervan met die van het Hivos waarover Humanist van 10 juli verslag heeft uitgebracht. Hierbij werd door de heer Sorgdrager bij herhaling beklemtoond hoe belangrijk persoonlijke kontakten zijn voor de relatie tussen de initiatiefnemers en de groep waarvoor men zich wil inzetten. Woordelijk zei hij: 'Wil men in een bepaalde gemeenschap begrip kweken voor een nieuwe aanpak, dan lukt dit alleen als zo'n nieuwe methode vanuit die gemeenschap ontwikkeld wordt. Dat is geen eenvoudige zaak. Het houdt in dat men via de eigen bevolking een kontakt probeert te verwezenlijken met een kleine gemeenschap waarvoor men zich wil inzetten, om vanuit en door die gemeenschap een ontwikkeling op gang te brengen'.

Het zou wel eens — toevalligerwijs? — kunnen zijn dat deze heroriëntatie van het Humanistisch Verbond op een vrij gunstig tijdstip plaatsvindt. Immers, de aangekondigde bezuinigingsmaatregelen van het kabinet Biesheuvel zullen een merkbare dehumaniserende invloed hebben die zich in de komende tijd steeds duidelijker zal laten gelden. Het kan niet uitblijven dat door deze maatregelen, die vooral zijn gericht op terreinen die voor iedereen van direkt belang zijn — onderwijs, maatschappelijke voorzieningen, kulturele ontwikkeling en sportbeoefening — weerstanden worden opgeroepen die sterker zijn dan de gevoelens van onbehagen en de bezorgdheid die nu leven. Om deze weerstanden te verwoorden, de protesten die ze zullen veroorzaken te kanaliseren en doelgericht in te zetten, is een organisatie die boven de politieke partijen uitgaat en die de menselijke verantwoordelijkheid als uitgangspunt kent en het menselijk welzijn, hier en nu, als doel, van groot belang.

Wij mogen in dit land van een regering verwachten dat zij streeft naar een zo groot mogelijk algemeen welzijn dat gebaseerd is op vrijheid en gelijkheid. Gelijkheid voor de wet en gelijke politieke rechten voor iedereen zijn nog geen waarborg voor sociale en kulturele gelijkheid, laat staan voor gelijke kansen voor elk kind. Een beleid dat deze aspekten van een demokratische samenleving verwaarloost, vergroot misschien voor een kleine groep de vrijheid, maar dat gaat dan toch ten koste van de rechtvaardigheid.
Hier ligt, meen ik, het knelpunt dat in steeds wijdere kring wordt gevoeld: hoe groter de vrijheid, hoe beperkter de gelijkheid, maar hoe groter de gelijkheid hoe betrekkelijker de vrijheid. De balans die voor ons deze twee verworvenheden in evenwicht moet houden, is de rechtvaardigheid.
Protesten, aktiegroepen en maatschappijkritische groeperingen zijn even zoveel uitingen van onbehagen en bezorgdheid, veroorzaakt doordat de levensomstandigheden in strijd zijn met wat als rechtvaardig wordt beschouwd.
Het Humanistisch Verbond wil in de tijd die komen gaat zijn leden mobiliseren om initiatieven tot ontwikkeling te brengen met het doel de oorzaken van maatschappelijke misstanden op te sporen en ze in samenwerking met anderen trachten te bestrijden om zo, op zijn minst, tegenstand te bieden aan dehumaniserende krachten.

is wereld-vrede mogelijk?

ONDER DEZE TITEL VERSCHEEN EEN SPECIAAL NUMMER van Civis Mundi (het vroegere Oost-West). In dit nummer (nr. 5,1971) schreven mr. Ph. P. Everts en prof. B. V. A. Röling over 'Vrede als probleem van wereldstructuur', drs. J. K. T. Postma over 'Economische aspecten van wereldvrede', prof. B. Landheer over 'Sociologische en ecologische consequenties van de uitschakeling van het oorlogssysteem', K. P. Bloema over 'Alternatieve oorlogvoering', drs. E. A. Huisman over 'Geweldloze Defensie', drs. B. J. Th. ter Veer over 'Mogelijkheden van een vredesopvoeding'.
Een belangrijk nummer dat zeker een bespreking waard is op onze zondagochtendbijeenkomsten en kursussen. Het nummer is verkrijgbaar bij Civis Mundi, van Stolkweg 10, Den Haag. Prijs *f* 4,50.

Hoe werkt eigenlijk de omroepwet?

door: Th. Polet

Het antwoord op bovenstaande vraag kan heel kort zijn: die hele wet werkt niet. Dat beweren tenminste de meeste mensen die beroepshalve met radio en televisie te maken hebben, vanaf de hoge bazen van de omroeporganisaties tot de charmante dames die u elke avond met een lieve glimlach komen vertellen wat hun club u de volgende week biedt. Dat kunt u ook wel in de krant lezen of in een gids, maar ieder probeert reklame voor zijn eigen standje te maken en daarom hoort u het nog eens. Hoeveel extra minuten van de schaarse zendtijd daarmee gemoeid zijn zal nog wel niet zijn uitgerekend, maar het is volgens mij in elk geval te veel en volstrekt overbodig.

Maar goed, wie daarop let is een kniesoor. De wet die ons omroepbestel regelt en nu enige jaren werkt bestaat nu eenmaal en het ziet er, zelfs na de kabinetswisseling niet naar uit, dat er aan zal worden gesleuteld. Ondanks alle kritiek krijgt u op de vastgestelde uren uw portie radio en tv. In het voorbijgaan wil ik u wel vertellen, dat men ons in het buitenland dikwijls benijdt vanwege de 'openheid van dit bestel'. Het is maar dat u het weet. Maar wij zelf, die onze bijdrage betalen, die overigens heel erg laag is — rekent u maar eens uit hoeveel u bespaart omdat u niet naar de bioscoop hoeft of naar het theater — begrijpen van die hele wet niet zo erg veel en vinden dat het in elk geval anders moet.

De bedoeling van dit stukje is niet meer dan een poging, om, zonder in tekstuitleg van de Omroepwet te treden, die, en dat moeten we vooral niet vergeten, alle sporen van een politiek kompromis draagt, iets duidelijker te maken hoe of de zendtijd wordt verdeeld. De meeste mensen begrijpen daar niet zo erg veel van en als je de wet niet leest, is dat ook wel verklaarbaar, al word je ook dan niet zoveel wijzer. Bovendien zal het maar weinig mensen iets kunnen schelen of ze nu door organisatie A of B geamuseerd worden, mits het maar gebeurt. Wat wel veel voorkomt is dat gekwetste kijkers of luisteraars, en daarvoor is niet eens zoveel nodig, hevig aan het protesteren slaan bij een omroep, die er nu net part noch deel aan heeft.

Naast mijn schrijftafel ligt een klein mapje met de niet zo erg originele titel *wie is wie bij radio en televisie*. Daar kan ik o.m. alle adressen in vinden van de 'zendgemachtigden' zoals dat in de wet heet en dat is een hele reeks. In de eerste plaats zijn daar de echte omroeporganisaties, die al lang bestaan en die in hoofdzaak tot doel hebben radio- en televisieuitzendingen te verzorgen. Daarnaast geven ze ook een programmablad uit. Ze zijn verdeeld in drie groepen, afhankelijk van het ledental. In groep A, waar de organisatie tenminste 400.000 leden of kontribuanten moet hebben, die ook hun luister- en kijkbijdrage betaald hebben (denkt u maar aan de VPRO), zitten de AVRO, de KRO, de NCRV en de VARA. Dan komt groep B, die een aanhang van 250.000 moet heben, en waar nu de TROS onder valt. Tenslotte is er nog C, minimum 100.000 leden en daarin heeft de VPRO een plaats, die weer wat steviger schijnt te zijn dan enkele maanden geleden. De zendtijd die deze omroeporganisaties krijgen toebedeeld verhoudt zich als 5 : 3 : 1. Hoeveel er te verdelen valt hangt van tal van faktoren af en daarover praten we nu maar niet.

De wet kent verder aspirant-organisaties, die het plan hebben opgevat tot echte omroeporganisaties uit te groeien, zoals hierboven werd aangegeven. Nu is dat de Evangelische Omroep. Om te worden toegelaten moet men minstens 15.000 leden etc. hebben en binnen twee jaar uitgroeien tot de 100.000 van kategorie C. het mag natuurlijk ook meer zijn. Lukt dat niet, dan wordt de zendmachtiging ingetrokken. Men moet wel het plan hebben een volwaardige omroeporganisatie te worden die een totaalprogramma brengt. Het Verbond zou niet worden toegelaten, want daarbij zijn de aktiviteiten op radio- en tv-gebied maar een beperkt onderdeel van het gehele pakket van werkzaamheden.

Hiermede zijn we er nog lang niet. Want dan is er de NOS de Nederlandse Omroep Stichting, voorheen NRU en NTS. Die NOS is de grote steen des aanstoots, althans als omroep. Niet als beheerder van de studio's, de gebouwen, de opnameapparatuur, waaronder ook het rijdende gedeelte voor de buitenopnamen enz. Ook niet als de onderhandelaar met de vakbonden over het kollektieve arbeidskontrakt voor al het personeel dat in en bij de omroep werkt, vanaf de direkteur van de NOS zelf tot de halve kracht van het Verbond. Maar de NOS is ook zendgemachtigde en heeft het grootste stuk van de zendtijd. En daarover wordt voortdurend gebakkeleid en zowel zichtbaar als ondergronds strijd gevoerd. De wet heeft de NOS een speciale taak gegeven, zij moet een programma uitzenden, dat een evenwichtig totaalbeeld oplevert met dat van de overigen. Bovendien moeten die programma's *ontmoetingspunten* zijn voor de geestelijke en maatschappelijke stromingen die in het volk leven en dienen er uitzendingen te zijn die zich *bij uitstek lenen* voor gezamenlijke voorbereiding, samenstelling en uitvoering (Koninginnedag b.v.) Over deze 'aanwijzing' van de wet wordt al enige jaren gefilosofeerd en touwgetrokken, omdat vele interpretaties mogelijk zijn.

We zijn er nog niet, u ziet nog veel meer op uw scherm, terwijl ook de radio gebruikt kan worden. Behalve dat de NOS nog twee regionale kinderen heeft, die in het noorden, het oosten en in het zuiden te beluisteren zijn, kent de wet zendtijd toe aan kerkgenootschappen en genootschappen op geestelijke grondslag. Ze mogen de hun toegewezen zendtijd overdragen aan de NOS, wat ze niet doen, aan een bestaande omroep wat meestal ook niet gebeurt of aan een speciaal in het leven geroepen orgaan. Voor de kerken zijn dat het IKOR en het CVK, die beide voor een reeks van kerken uitzenden. Om het wat slordig aan te duiden: de eerste is wat lichter dan de tweede, maar ze werken veel samen. Onder de genootschappen op geestelijke grondslag valt het Humanistisch Verbond en in wezen ook De Vrije Gedachte èn de Vrijmetselaren. De laatste twee hebben echter samen met enkele anderen hun zendtijd volgens een ander wetsartikel gekregen en heten in de wandeling mini's. Verder kunt u naar de politieke partijen kijken en luisteren, naar de schooltelevisie en schoolradio (afzonderlijke instellingen), naar Openbaar Kunstbezit, de Radio Volksuniversiteit, Socutera, Teleac, de radio-nieuwsdienst ANP en niet te vergeten de Ster-reklame, waaraan u zich beurtelings kunt ergeren of er om lachen. Maar ze brengt wel geld in het laatje. Dan is er nog de Stichting Wereldomroep, die wel hier te horen is, maar in hoofdzaak bestemd voor het buitenland. En aangezien vele lezers dat wel niet zullen weten even de notitie, dat ook wij een keer of vier, vijf per jaar 10 minuten zendtijd krijgen in de rubriek 'geestelijk nieuws'.
Tenslotte nog iets over de mini's, zeven organisaties die indertijd zendtijd gekregen hebben op grond van een bepaald artikel in de wet. Het zal wel altijd een raadsel blij-

➔

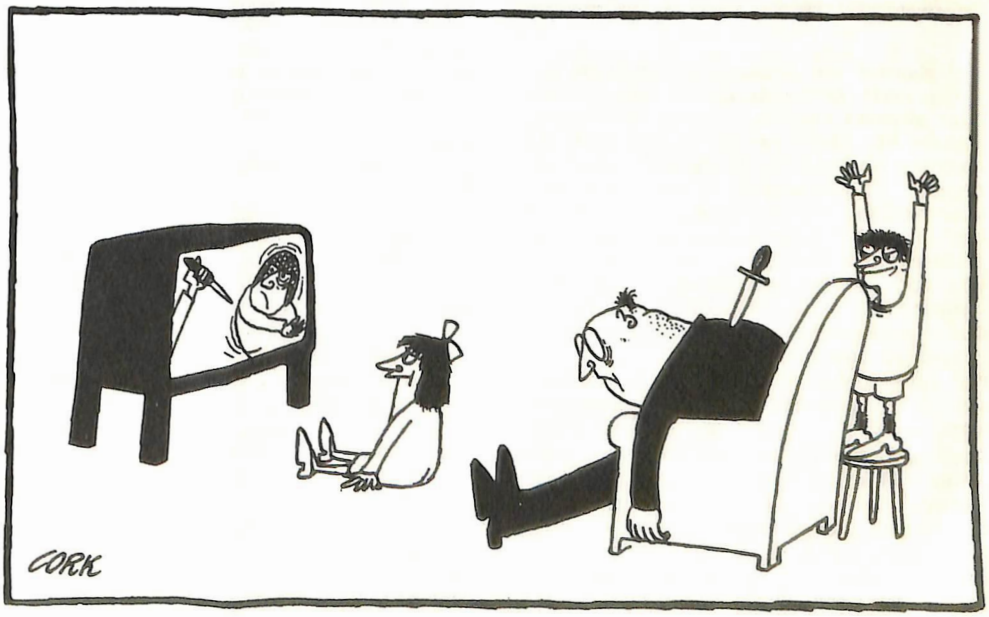

Wij van toen waren boffers

door: R. de la Rie

Wij van toen waren boffers. Dat is de eerste zin uit Den Doolaards herinneringen, die ik graag vóór de vakantie voor u had willen bespreken. Het is er niet van gekomen, wat jammer is, want zo'n boekje dat je wegvoert van het nieuwste van het nieuwste, van de aktualiteit van de dag naar die van lang geleden, dat vind ik net iets voor de vakantie. Dat kan nu niet meer, tenzij u in staat bent wat tot de spreiding bij te dragen, en als u het nog niet gelezen hebt, zult u er dus een snipperdagje voor moeten uittrekken.

Het is wel leuk in een tijd waarin de zwartgallige terugblik op alles wat er in de jeugd verkeerd is gegaan in de mode is, eens iets te lezen van iemand die vond dat hij maar een boffer was toen. Den Doolaard is dit jaar zeventig geworden en dat is de aanleiding geweest tot deze terugblik op boeken en tijdgenoten. Vooral in het eerste opzicht is die terugblik erg geslaagd. Hij geeft ons een aardig inzicht in de wijze waarop de gedichten en romans van Den Doolaard zijn tot stand gekomen en dat is temeer aardig, omdat het een typisch romantische manier is. Nu hoeft dat natuurlijk niet te verbazen bij een auteur wie de zwerflust ingebakken is, die zijn pseudoniem op niet mis te verstane wijze heeft gekozen. We hadden dat uit zijn werk zelf ook al wel kunnen konkluderen, maar toch frappeert het om te zien, dat hij bij voorbeeld vaak niet eens een schema van de intrige in het hoofd heeft voor hij aan het schrijven van de roman begint. Den Doolaard laat zich meeslepen door de figuren die hij zelf creëert, al gaat dat creëren nu ook weer niet zo heel erg ver: alle hoofdfiguren hebben duidelijke voorbeelden in de werkelijkheid. Hij houdt van 'proza dat als een optocht met wapperende vlaggen over de bladzijden marcheert', van Hemmingway, van de Statenbijbel. Karaktertekening is niet zijn sterkste punt, dat erkent hij, maar het gaat hem meer om 'diepe symboliek', ik krijg de indruk soms zelfs wel van symboliek waarvan hij zelf pas achteraf de draagwijdte begrijpt. Of dat dan erg funktioneel is? Ach wat, het gaat toch om het verhaal... Want hoe je het ook wendt of keert, Den Doolaard is een geboren verteller.

Je kunt al lezende dan ook wel haast voorspellen wat voor opinies hij ten beste zal geven als verschillende tijdgenoten en kunstrichtingen aan bod komen. Ofschoon zelf begonnen in de sfeer van het vitalisme, onderscheidt zich dat van hem wel degelijk van die van de intellektueel Marsman. Duidelijk blijkt de geïrriteerdheid van de schrijver over de onmannelijke aarzelingen en onzekerheden van Marsman en hij geeft de voorkeur aan Herman van den Bergh en (verbaas u niet) zelfs aan Werumeus Buning. Het is juist de levensgenieter die hem in de laatste figuur aantrekt, al moet diens verfijnde epicurisme hem toch ook weer niet erg na staan. Het behoeft geen verbazing te wekken, dat we bij Den Doolaard eenzijdige konstateringen vinden, zoals over het dadaïsme: 'Als uiterste vereenvoudiging vormde Dada geen nieuw begin maar het barbaarse einde van een beschavingskringloop'. Tegenover literaire experimenten staat Den Doolaard dan ook vreemd. Hij zegt van zichzelf dat hij weinig fantasie heeft maar eist van iedere literator uitvoerige dokumentatie voor hij over een bepaald onderwerp schrijft. Hij is wars van intellektualisme en krijgt, met het vorderen der jaren, moralistische trekjes, die in zijn jeugdwerk nagenoeg ontbreken. Het zal wel niet toevallig zijn, dat *Ogen op de rug*,[1] deze terugblik, vaak woorden bevat tot de jeugd. Het zijn levenslessen van de ervarene die veel gezien heeft en die het aksent liever legt op de ervaring dan op de theorie. Dirk Costers estheticisme heeft hem dan ook altijd tegengestaan en het zijn de rauwe kanten van het leven die hem trekken.

Zijn boeken zijn ervaringsfeiten. Toen hij eenmaal besloten had zijn baantje als kantoorklerk te laten varen en zich geheel op het schrijven toe te leggen, heeft hij, alle baantjes aanpakkend die hem in staat stelden in leven te blijven, voor heel wat romans al zwervend de stof opgedaan. Dat geldt al voor *De druivenplukkers*, het wordt nog sterker als zijn grote liefde voor de Balkan en meer speciaal voor Macedonië ontwaakt met *De herberg met het hoefijzer*. Het werd zijn eerste boek dat in Joegoslavië speelt maar het zou niet het laatste zijn. Een hele reeks romans heeft dat ruige, woest, nog ongekultiveerde land tot achtergrond. Ondanks alle populariteit is Den Doolaard bescheiden gebleven, wat bijvoorbeeld blijkt uit het relaas van zijn avonturen vlak voor en in de tweede wereldoorlog. Door de nazi's uit verschillende landen verbannen en tenslotte uit Nederland gevlucht, heeft hij met zijn radiopraatjes heel wat Nederlanders in die bange jaren een hart onder de riem gestoken. Het is opvallend hoe daarna hem toch weer de ruige kant van het bestaan trekt en hoe hij dan gaat deelnemen aan de droogmaking van het door bombardementen getroffen Walcheren. Hij blijft de rusteloze, de man die de kunst verstaat op voet van gelijkheid om te gaan met mensen uit alle lagen van de maatschappij en die daardoor ook een uitstekend inzicht heeft in het leven en werken van de meest uiteenlopende typen mensen, al zal de rauwe, eerlijke werker hem altijd het meest trekken, of de gebondenheid aan de stoere tradities van het ruige Joegoslavië.

Door de oorlog, door het nadenken over de bombardementen op de Duitse steden, is Den Doolaard deïst geworden. Het deïsme is wel een godsdienstige stroming maar staat toch niet zo ver af van zijn aanvankelijk rationalisme. Vandaar waarschijnlijk dat ook wij ons wel kunnen bevinden bij de moraal van *Kleine mensen in de grote wereld:* Dat elk mens een oneindigheid aan liefde in zich heeft, dat elk mens doen kan wat een ander verzuimd heeft (...). Maar als dat zo was, dan bestond er weer hoop, zelfs in deze tijd; want dan begon de geschiedenis der mensheid van voren af aan, met elk nieuw mens dat geboren werd in de grote wereld.

Bij Uitgeverij Querido zijn onlangs een aantal herdrukken verschenen in de Salamanderreeks. Uit 1965 dateert *Een idealist*[2] van Adriaan van der Veen. Het nog eens doorkijkend krijg ik de indruk, dat die roman qua stof langzamerhand wel wat gedateerd wordt. Er zijn natuurlijk nog wel vaders die een verouderde seksuele moraal ten koste van alles in stand willen houden of althans de schijn ervan willen ophouden maar of hun 'idealisme' vandaag de dag nog zover gaat als in dit boek beschreven..? Niettemin is het, zelfs als je het alleen als tijdsdokument wilt zien, een goede roman. Het boek behoort, samen met

Redaktie Humanist ziet tot haar verheugenis, dat de pogingen tot bezitsspreiding van het vak(?)-jargon beloond worden.

---

ven, waarom een demissionaire minister het nodig heeft gevonden enkele weken voor haar aftreden enkelen om zeep te brengen, waarbij het advies van de Omroepraad, die daarvoor uitdrukkelijk is ingesteld, werd genegeerd. Trouwens ook de vergroting van *onze* zendtijd, waartoe de Raad geadviseerd heeft, maar dat komt wellicht nog. Maar het probleem was hierbij wel, dat als je de een wat geeft, je het een ander moeilijk kan weigeren en er lagen zo'n 40 aanvragen van allerlei groeperingen, die ook een stukje zendtijd opeisten.
Het zal wel duidelijk zijn, dat de indeling van de zendtijd een levensgroot probleem vormt en dat de 'gevestigde' omroepen bepaald niet gelukkig zijn met de huidige toestand. Maar het begon al te wennen en misschien moeten we maar wensen dat er een periode is ingetreden, waarin men zich bij de toestand, zoals die door de Omroepwet is geschapen, neerlegt, al is het dan morrend en grommend.

De uiterste mogelijkheid.

door: J. P. van Praag

Dr. P. A. van der Weij, *Grote Filosofen over de mens*. Bijleveld 1970, 156 p.

In de jaren vijftig was humanisme het symbool van alles wat de burger slecht vond: kommunisme, seksuele hervorming, goddeloosheid. Zonder God moest de mens vervallen tot beestachtigheid. Vooral in roomskatholieke kring moesten de humanisten het ontgelden. In 1954 kwam een berucht bisschoppelijk mandaat uit, waarin o.a. het humanistisch gevaar gesignaleerd werd. Maar in die sfeer van ketterjagerij waren er toch enkele katholieken die begrip toonden voor de morele verontrusting van de humanisten. In woord en geschrift namen ze het voor hen op, totdat de kerkelijke censuur ze monddood maakte. Eén van die oorspronkelijk denkende katholieken met voldoende burgelijke moed was pater P. A. van der Weij. Het is daarom dat zijn pas verschenen boek in dit blad enige extra aandacht verdient.
Wij weten geen raad, meent hij, met de nieuwe vrijheid, die wij genieten en vragen of wij als persoon en gemeenschap nog een 'zin' weten te geven aan ons bestaan. Het gaat om de uiterste mogelijkheid, zoals hij het uitdrukt, van ons menszijn. Die vraag behandelt Van der Weij aan de hand van de grote filosofen van verleden en heden. Heel diep spit hij niet, maar zijn boek is een verdienstelijke inleiding 'voor middelbare en akademische opleidingen' en 'voor het brede publiek van lezers die... zich enig inzicht willen verwerven in de visie der filosofen op de levensvragen'. Merkwaardigerwijze is het kleine hoofdstukje over het moderne humanisme bijzonder zwak. Maar over het algemeen blijkt uit het boekje een grote belezenheid en een ruime blik.

Het wilde feest, tot het beste dat Adriaan van der Veen heeft geschreven.

Wel wat overschat komt mij *De steek van een schorpioen*[3] voor van Geert van Beek, uit 1968, een roman, novelle misschien meer, waarin liefde en dood de voornaamste thema's vormen. In een wat stug, weinig gevarieerd maar niettemin helder proza worden die twee thema's voortdurend met elkaar gekonfronteerd. Het leven is ondenkbaar zonder de aanhoudende bedreiging door de dood en het leven kwetst met al zijn wreedheid de toch steeds weer ontluikende liefde. Treffend vind ik de beschrijving van een oude vrouw die alleen door te blijven voortleven met haar herinneringen zodanig dat deze bijna reëel worden, het leven aanvaardbaar kan maken. De overige personen komen naar mijn mening wat minder uit de verf.

Ik heb genoten van *De dierenhater*[4] van Willem G. van Maanen, waarvan ik de eerste druk, in 1960, had gemist. Het is een gortdroog geschreven boek waarin een tot cynisme vervallen journalist terugkijkt op zijn loopbaan in een klein dorp. Het is ongelooflijk knap met zo weinig middelen die dorpsgemeenschap tot leven te brengen en vooral de venijnige streekjes die men elkaar daarin speelt. Nee, u moet geen streekroman verwachten want daarvoor is dit boek aanzienlijk te hard maar zoals wel vaker, gaat achter dat cynisme een gekwetste idealist schuil. De minnaar van Musa is de moeite waard.

●

1 A. den Doolaard: Ogen op de rug. Terugkijkend naar boeken en tijdgenoten (Em. Querido's Uitgeverij N.V., Amsterdam, 1971 - ƒ 9,90)
2 Adriaan van der Veen: Een idealist (Querido, Amsterdam, vierde druk 1971)
3 Geert van Beek: De steek van een schorpioen (Querido, Amsterdam, tweede druk, 1971)
4 Willem G. van Maanen: De dierenhater (Querido, Amsterdam, tweede druk, 1971)

ADVERTENTIE

STICHTING HUMANISTIES SERVISEBURO

WITSCHRIFTEN - HELDER - WIT - GOEDKOOP

onze publikaties hebben binnen de kringen van het sociaal/kultureel/politiek gebeuren het idee verwekt, dat wij niet slechts kritiès zijn maar ook heldere avantgardisten: ja, wij publiseren o.a. de WITSCHRIFTEN - helder - wit - goedkoop én daarbij met een kritiese inslag die men dagelijks niet missen wil.

WITSCHRIFT NR. 1
"GEESTELIJK JONGEREN SENTRUM"
AUTEUR: Jan Swagerman

Een poging tot overbrugging van sociale en kulturele bewegingen. Zal de individuele mens in de vervreemdende kulturele sferen zijn eigen atmosfeer kunnen scheppen ?
(6 paginaas-geillustreerd- ƒ 0.25)

WITSCHRIFT NR. 2
"VERRE VERTE-VERSLAG VAN EEN TRIP"
AUTEUR: Lambert de Vos en Aad Hogendijk

Een bijna poëtiese verwoording van een L.S.D.-trip. Met tekeningen. Wie de L.S.D. ervaring mist, kan nu via de woorden van deze "reizigers" proberen zich in te leven. Samen met het drugboekje: Mijn kinderen gebruiken dat niet, vormt het een uiterst informatief geheel !
(12 paginaas-geillustreerd-ƒ 0.50)

WITSCHRIFT NR. 5
"ERFLATERS VAN EEN ALTERNATIEF JEUGDBELEID"
AUTEUR: Wil van Essen

Een analiese van de samenleving en het jeugdwerk. Is er afgezien van de struktuur binnen een steeds verdergaande burokratisering en sentralisatie ruimte voor jeugdwerk ? Heel redelijk komt de auteur tot een nogal sombere uitkomst.
(16 paginaas-geillustreerd-ƒ 0.75)

EEN GEZAMENLIJKE UITGAVE:
Drugs, mijn kinderen gebruiken dat niet ! Druggebruik en tieners, de houding van ouders....Samen met witschrift 2 (een trip) leert u de voor- en naoordelen kennen. ƒ 1,-

WITSCHRIFT NR. 3
"De Gevangen Mens"
AUTEUR: Diverse

Een aantal funktionarissen van het Humanisties Verbond geven een overzicht van een aantal humanistiese ontwikkelingen binnen het sentraal buro van dat HV.
(20 paginaas-geillustreerd-ƒ 0.75

WITSCHRIFT NR. 4
"HUMUS GEZIEN"
AUTEUR: Lambert de Vos

Na 25 jaar is het humanisties gebeuren tot vormen van verstarring gekomen. Juist in deze situatie presenteert een groep aktief-bewuste jongeren een alternatief: zichzelf. Een boek die vele humanisten niet direkt zullen kunnen plaatsen: stripverhalen, verslaving en onthechting, de straatkrant Dam-Hapt, hun eigen gebouwde sentrum "Second Home". De tegnologie als niet gebruikte peace-maker in het hart van de mensheid. HUMUS komt voort uit provo, kabouter en underground-trends. Het lijkt soms hoopvol voor het humanisme.
(20 mooie paginaas-geillustreerd-ƒ 1.-)

WITSCHRIFT NR. 6
PLEIDOOI VOOR BEWUSTZIJNSVERNAUWING
AUTEUR: Ed Plieger

Zijn de diverse vooroordelen tegen de computer en de tegnologie in het algemeen wel voldoende doordacht ?
De auteur probeert bewust met diverse mogelijkheden te leven en komt zo tot verrassende konklusies. Voor iedere burokraat, tegnokraat en ieder mens.
(8 paginaas-geillustreerd-ƒ 0.25)

ALLES TE BESTELLEN PER GIRO BIJ HSB !
Giro-2315299. Postbus 4098 te Amsterdam.

KRITISCH

We beginnen met de beschrijving van de levensomstandigheden van de *werkenden* onder de ongehuwden. De werkenden omvatten ongeveer twee derde van het totaal der ongehuwde vrouwen in de leeftijdsgroep van 40 tot 65 jaar. De meeste van deze vrouwen hebben een volledige baan; een vijfde deel van hen werkt part-time. Het is opvallend dat in verhouding zeer veel vrouwen werkzaam zijn in beroepen die sociale aanleg vereisen.
Dit blijkt eveneens uit het feit dat veel ongehuwde vrouwen een leidinggevende positie bekleden. Meestal hebben zij dan vooral jongere en vrouwelijke ondergeschikten.

Hoe ervaart de werkende ongehuwde vrouw deze taak? Kan zij haar werk (gemakkelijk) aan? Voor de meeste ondervraagde vrouwen levert het werken geen problemen op. Ongeveer een derde deel zegt echter dat het werken haar zwaar valt, of enigszins zwaar gaat vallen. Hierbij spelen faktoren als leeftijd en gezondheidssituatie een belangrijke rol. Het zijn met name de ouderen (55-59 jaar) onder de ondervraagde ongehuwde vrouwen die het meest frekwent zeggen dat het werk zwaar gaat vallen.

Veel ongehuwden zijn naast hun taak in het beroep tevens belast met enige huishoudelijke taken. In hoeverre is deze huishoudelijke taak zó omvangrijk dat van een *dubbele taak* gesproken moet worden?
Wanneer we de grens leggen bij het verrichten van huishoudelijke werkzaamheden die gemiddeld minstens twee uur per dag van de ongehuwde vragen, dan valt op dat veel meer ongehuwde vrouwen dan ongehuwde mannen deze extra taak op de schouders hebben genomen. Meer dan 50 % van de werkende ongehuwde vrouwen, naast 15 % van de werkende ongehuwde mannen kent deze dubbele taak in de vorm van het verzorgen van een huishouden naast de vervulling van beroepswerkzaamheden. Het zijn met name de oudere vrouwen en de vrouwen die met anderen tezamen een huishouden vormen die hier het zwaarste aangesproken worden. Het behoren tot een huishouding van broers of zusters, eventueel van de ouders wanneer die nog in leven zijn, betekent voor de werkende vrouwen meestal geen verlichting van hun taak, in die zin dat het huishoudelijk werk door hun huisgenoten zou worden gedaan. In dat opzicht zijn de alleenwonende werkende ongehuwde vrouwen beter uit; zij besteden gemiddeld minder tijd aan huishoudelijke bezigheden. Dat vele van de laatstgenoemde vrouwen nogal eens de hand lichten met hun verzorging zal niemand verbazen: 12 % van de alleenwonende ongehuwde vrouwen gebruikt niet vaker dan vier maal per week een warme maaltijd.
Voor de meeste werkende ongehuwde mannen geldt, óók wanneer zij zijn opgenomen in het huishouden van anderen, dat op hen geen huishoudelijke taken liggen te wachten. Zouden de rolopvattingen van mannen en vrouwen hierin meespelen, in die zin dat een vrouw eerder huishoudelijke taken naar zich toetrekt, terwijl de man het werk eerder overlaat aan ouders of zusters? De dubbele taak, die op ongeveer 50 % van de werkende ongehuwde vrouwen drukt, is één van de belangrijkste punten van onderscheid die in de vergelijking van de levensomstandigheden van ongehuwde mannen en ongehuwde vrouwen naar voren zijn gekomen.

Uit: Ongehuwdenbelangen, juli 1971
Jenny de Jong-Gierveld over *De positie van de ongehuwde man en vrouw in onze samenleving.*

Ja, die rolopvattingen! Rudimentaire overblijfselen van negentiende-eeuwse gezinsverhoudingen. Wat men ook doet, getrouwd of niet, als huisvrouw of als werkneemster, de huisgenoten blijven roepen: 'Laat maar liggen, dat doet Mien straks wel'. Maar als Mien er wat moe en slaperig bij zit dan zeggen ze: 'Die Mien! Heeft blijkbaar nog nooit van emancipatie gehoord!'

De vorige keer heb ik verteld, hoe onze rustige camping in de Ardèche in Frankrijk, op een morgen bezoek kreeg van een rondtrekkend circus, dat voor één dag z'n hele hebben en houden uitstalde op een aangrenzend sportterrein, terwijl ze hun talrijke pony's lieten grazen op het gras, een eindje van de tenten af. De volwassen beesten stonden vast aan lange kettingen, maar de veulentjes, net hondjes, kwamen wel in onze buurt en lieten zich zelfs door ons aanhalen. Plotseling stak een volwassen paard, een iets groter model dan een pony, z'n hoofd om de hoek van de voortent van de caravan van onze vrienden. Wij, vereerd met dit bezoek, haastten ons de gast te onthalen op stukken appel en klontjes. Toen de appels op waren en we niet genegen bleken onze hele voorraad klontjes beschikbaar te stellen, gaf de gast tekenen van ongenoegen door met een voorbeen op de grond te stampen. 'Kom maar', zei ik en ik probeerde hem weg te lokken, wat inderdaad lukte, want hij liep achter me aan. Ineens begon hij in m'n jurk te bijten. 'Nee, nee', riep ik, waarop hij zich vliegensvlug omdraaide en me een trap met z'n achterbenen gaf. 't Kwam niet erg aan, want ik was inmiddels doorgelopen, maar onze vriendin zat al in hun caravan, klaar om onmiddellijk de deur op slot te doen, zodra ik er ook in gevlucht was. Maar 't beest bekeek ons al niet meer en even later werd hij weer vastgezet.
't Was een merkwaardige troep, heel keurige, bescheiden, vriendelijke mensen. Op de voorruit van een paar vrachtauto's stond in 't Frans: 'Bereid u erop voor uw God te ontmoeten', wat we een vreemd motto vonden voor een circus en 's avonds een paar uur voor de voorstelling, klonk er, na wat keiharde muziek uit een luidspreker, plotseling een soort preek, compleet met koorzang. 't Was een grammofoonplaat, want soms bleef de naald in de groef hangen. Na afloop van het slotgebed gingen we aan een van de 'directeuren' — 't waren vier broers — vragen, wat dat betekende. 't Bleek, dat ze Evangelische Zigeuners waren en zwoeren bij Billy Graham en Osborne. We hadden wat moeite met hun kerk-circus-tweeeenheid, maar dat wuifde hij weg: 'Dat is toch hetzelfde!' 'O juist', zeiden wij.
De voorstelling 's avonds om 9 uur was niet veel meer dan een gymnastiekuitvoering van jeugdige beginnelingetjes en wat oefeningen aan de ringen van een paar gespierde jongelui. Alleen de clown, die ook nog evenwichtskunstenaar was en met brandende fakkels jongleerde, gaf echt een nummertje circus weg. De geit had ook een knap nummer en de lama zorgde voor een passend slot, door hooghartig iedereen van zijn mooi gezadelde rug af te werpen, die zo vermetel was om hem te willen berijden. En dat alles op een gammele rode keukenloper, die wij nog niet eens bij de vuilnisbak zouden durven zetten. Ondertussen zat het kroost van de optredende artiesten naast de piste met auto'tjes te spelen. De volgende morgen om vijf uur werden we gewekt door een heftig krabben aan de tent. Een van de 'dotjes' stond met z'n hoeven op het tentdoek, geen halve meter van m'n hoofd af. 's Nachts hadden ze zich een paar keer lekker tegen de caravan geschurkt, zodat onze vrienden dachten aan een aardbeving. Wegjagen had geen zin, zodat mijn man maar een stoel pakte en in pyama voor de tent ging zitten om ze erbij weg te houden. Om half zeven klonk er een soort réveille. Een van de auto's, die allemaal een ander deuntje op hun claxon hadden, toeterde 'O sole mio' en twee uur later reed de laatste wagen al het terrein af. We hebben ze nagewuifd en net zolang nagekeken, tot ze hoog in de bergen om de bocht van een ontzettend smalle en kronkelige weg verdwenen waren.

Ans Spigt